

most fiscally efficient tax in 2015 in Ukraine was the VAT, whose share is 9% of GDP. The second highest occupancy of the budget takes the income tax, whose share in GDP in 2015 rose to 5,1%. Another important budget-forming tax is an excise tax. The features of the tax policy of Ukraine's independence. Found that tax policy is oriented mainly to address short-term fiscal problems associated with the need to mobilize additional budget financial resources than to stimulate high-quality positive structural changes. Revealed shortcomings of the tax mechanism and features of the tax system of Ukraine, including the following: a large part of indirect taxes; lower tax rates and the burden on the payroll; the complexity of tax administration; low level of confidence in the fiscal authorities. Ways to improve domestic tax policy in order to stabilize the current economic situation and the implementation of long-term strategy development. The main directions of reforming the tax system of Ukraine at the present stage are: direction of tax policy for the revival of economic activity; simplify the tax administration; harmonization of tax and customs control.

**Key words:** tax policy, tax system, tax administration, tax laws, tax rates, tax reform, fiscal authorities, the tax mechanism.

Стаття надійшла 22 листопада 2016 р.

УДК 351.863(477):351.84

М. В. Вінічук

## КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ТА МЕТОДИ ПРОТИДІЇ У КОНТЕКСТІ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

*Визначено основні проблеми протидії корупції та тіньовій економіці в системі зміцнення соціальної компоненти економічної безпеки України. На підставі емпіричних досліджень з використанням програмних пакетів MS Excel, Statistica 8,0, Сurxpt 5,0 проаналізовано стан корупції, тіньової економіки і рівня якості життя населення задля пошуку шляхів протидії тіньовій економіці та корупції й зміцнення соціальної компоненти економічної безпеки держави. Здійснено оцінку рівня корумпованості суспільства й доведено вплив посилення корупції на рівень тіньової економіки й соціальну компоненту економічної безпеки України. З метою виявлення передумов виникнення корупції, пошуку методів протидії їй та зниження рівня тіньової економіки запропоновано використання економіко-математичних методів і моделей під час формування стратегічних перспектив виходу зі соціально-економічної кризи.*

**Ключові слова:** економічна безпека, соціальна компонента економічної безпеки держави, корупція, тіньова економіка, економіко-математичні методи й моделі, емпіричні дослідження, індекс сприйняття корупції в соціальній сфері.

**Постановка проблеми.** Перетворення в різних сферах буття, які відбуваються в Україні, негативно впливають на соціально-економічний розвиток держави та сповільнюють процеси ринкової трансформації й модернізації національної економіки. Загострення соціально-економічних проблем, підкріплених значним зниженням обсягу фінансування усіх сфер економіки, істотним підвищенням рівня тіньової економіки до 40% у 2015 р. та 41% у I кварталі 2016 р. [1] та її впливу на показники соціально-економічного розвитку й соціальної компоненти економічної безпеки держави у поєднанні зі зростанням індексу сприйняття корупції до 26 у 2014 р. та 27 у 2015 р. [2], спричинюють найбільшу за роки незалежності України соціально-економічну кризу. Скорочення ВВП на одну особу в 2015 р. до 2,1 тис. дол. США (рівень Конго та В'єтнаму) [3] та надвисокий рівень інфляції (48,7% у 2015 р.) призвели до зниження на 22,2% реальних доходів населення та до збільшення обсягів тіньової економіки, підвищення рівня корупції у всіх сферах суспільства та до вразливості й незахищеності домінуючої частини населення. Іллегальна економічна діяльність та пов'язана з нею корупція є наймасштабнішим та найбільш загрозливим явищем і для міжнародної, і для національної безпеки.

За оцінками експертів Світового банку, обсяг хабарів у світі за 2015 рік становив понад один трлн дол. США, або понад 2% світового ВВП [4]. Позиції України у міжнародних рейтингах свідчать про необґрунтованість та недовість і непослідовність державних антикризових заходів у площині бюджетної консолідації, фіскальної дисципліни й тарифної політики.

Сукупність наведених чинників вимагає пошуку нових підходів і вжиття невідкладних заходів щодо зміцнення соціальної складової економічної безпеки України на основі посилення боротьби з корупцією, протидії тіньовій економіці та виходу країни зі соціально-економічної кризи, що й актуалізує питання дослідження проблемних аспектів оцінки та методів протидії корупції у контексті зміцнення економічної безпеки держави.

**Стан дослідження.** Суттєвий внесок у висвітлення тематики тіньової економіки, корупції та економічної безпеки держави здійснили у своїх працях З. Варналій, Т. Васильців, Д. Венцовський, О. Власюк, В. Геєць, Я. Гончарук, Я. Жаліло, О. Іляш, Е. Лібанова, А. Сухорукова, М. Флейчук, В. Шлемко та ін. Проте в їхніх наукових доробках не достатньо заналізовані; тому до сьогодні залишаються актуальними для дослідження проблеми подолання корупції та її впливу на тіньову економіку й соціальну безпеку України та пошук методів протидії протиправній економічній діяльності.

**Метою** статті є дослідження проблем протидії корупції в Україні у контексті зміцнення економічної безпеки держави.

**Виклад основних положень.** Формування нової парадигми економічної безпеки відбувається в межах становлення загальної концепції сталого розвитку, яка передбачає баланс між задоволенням сучасних потреб людини і захистом інтересів громадянина. Соціальна компонента економічної безпеки орієнтована на людину і спрямована на збереження стабільності соціальних і культурних систем, зокрема на скорочення числа руйнівних конфліктів між людьми. Важливою умовою цього є справедливий розподіл благ. Тому ефективна соціальна політика є одним із пріоритетів державного управління, а використання соціальної компоненти для зміцнення економічної безпеки України – актуальним науковим і практичним завданням.

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку виникають нові соціальні ризики, не пов'язані ні з централізованим плановим управлінням, ні з ринковими методами господарювання, – це несплачені та заборгованість із заробітної плати, пенсій і стипендій; абсолютне зубожіння населення; тінізація відносин у всіх сферах економіки, посилення корупції, зниження рівня якості життя та чимало інших [5]. За офіційними даними, фіксується збільшення середньої зарплати у 2,6–2,8 рази порівняно з розміром прожиткового мінімуму, відношення мінімального розміру пенсії, яка є значно меншою, ніж офіційна межа бідності, до прожиткового мінімуму за порогового значення 1,5–2,0 рази – це набагато менше попри передбачення, в умовах жорсткої економії фінансових ресурсів, Законом України «Про державний бюджет на 2015 рік» [6] розміру прожиткового мінімуму в середньому на одну особу на місяць на рівні 1330 грн. та розміру мінімальної заробітної плати в середньому до 1378 грн.

На перший погляд, встановлені законодавством розміри мінімальної заробітної плати та пенсії свідчать про поступове збільшення і розмірів мінімальної заробітної плати, середньомісячної заробітної плати в розрахунку на одного штатного працівника, і мінімальної пенсії за віком (табл. 1) в середньому на 20%. Законом України «Про державний бюджет на 2016 рік» [6] зафіксовано прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у розмірі 1330 грн. з 1 січня, 1399 грн. з 1 травня і 1544 грн. з 1 грудня, а розмір мінімальної заробітної плати такий: з 1 січня – 1378 грн., з 1 травня – 1450 грн. і з 1 грудня – 1600 грн. Проте збільшення соціальних стандартів не призвели до зростання рівня життя населення. Підвищення рівня інфляції, як уже зазначалося, на 48,7% у 2015 р. [3] спричинило зниження реальних наявних доходів населення на 22,2%.

Таблиця 1

## Розмір соціальних стандартів в Україні у 2009–2016 рр.\*

№ з/п	Показники	Січень-грудень 2009 р.	Січень-грудень 2010 р.	Січень-грудень 2011 р.	Січень-грудень 2012 р.	Січень-грудень 2013 р.	Січень-грудень 2014 р.	Січень-грудень 2015 р.	Січень-грудень 2016 р.
1.	Розмір прожиткового мінімуму в середньому на 1 особу в місяць, грн.	701	875	953	1050	1142	1176	1253	1544
	Розмір мінімальної заробітної плати, грн.	744	922	1004	1104	1183	1218	1378	1600
2.	Розмір середньої зарплати в розрахунок на 1 штатного працівника, грн.	1906	2239	2633	3026	3274	3480	4362	5202
3.	Розмір мінімальної пенсії за віком, грн.	573	734	800	849	922	949	1011,5	1247

\* Розраховано за джерелами 3; 6.

За таких умов в Україні пришвидшилися процеси поглиблення бідності. Населення змушене шукати додаткові засоби для існування, вдаючись до нелегального ведення господарської діяльності, несплати податків та провокуючи цим посилення корупції в країні, що зумовило зростання частки тіньового сектора економіки. Тінізація економіки негативно впливає на показники соціального розвитку країни, на доходи населення, що охоплюють офіційний заробіток, заощадження та нелегальний дохід і є частинами нелегальних капіталів, пов'язаних із тіньовим бізнесом і корупцією.

Корупція становить надпроблему для сталого соціально-економічного розвитку України. Згідно зі Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції», корупція – це використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [7].

Феномен корупції є надто складний та багатогранний для того, щоби дати їй вичерпне і водночас достатньо конкретне визначення. У федеральному законі Росії «Про протидію корупції» [8] вона трактується як зловживання службовим становищем, давання хабара, отримання хабара, зловживання повноваженнями, комерційний підкуп або інше незаконне використання фізичною особою свого посадового становища всупереч законним інтересам суспільства і держави з метою отримання вигоди у вигляді грошей, цінностей, іншого майна або послуг майнового характеру, інших майнових прав для себе або для третіх осіб чи незаконне надання такої вигоди вказаній особі іншими фізичними особами.

За визначенням фахівців Transparency International (неурядової міжнародної організації з протидії та дослідження корупції в країнах світу), корупція – це зловживання владними повноваженнями у приватних інтересах [2]. Експерти ООН розглядають корупцію як складне соціальне, культурне та економічне явище, що стосується всієї країни, не надаючи деталізованого термінологічного пояснення. Слід зауважити, що навіть текст Конвенції ООН проти корупції [9] не містить дефініції цього терміна.

Назагал корупція (лат. *corruptio* – підкуп, підкупність, продажність; лат. *corumperre* – псувати, пошкоджувати, підкуповувати будь-кого грішми чи матеріальними благами) – це складне соціально-економічне явище, яке зародилося ще у древні часи і продовжує існувати в сучасних умовах як використання службового становища в особистих цілях і вважається одним з основних видів тіньової економіки.

Безумовно, корупція проникла в усі сфери діяльності та не обмежується державним сектором. Вона спостерігається в громадських організаціях: профспілках, добродійних організаціях, церквах; у приватних комерційних підприємствах; у судовій владі; під час укладення інвестиційних проектів, державних закупівель, продажу земельних ділянок або інших природних ресурсів; у процесах приватизації.

Корупція доволі важко піддається оцінці, що обумовлено відсутністю фіксації будь-яких корупційних угод офіційною статистикою. Багато видів корупційних дій не пов'язані безпосередньо з виплатою грошової винагороди, а тому не можуть характеризуватися вартісними чи кількісними вимірами. Для порівняльного аналізу ступеня розвитку корупції в різних країнах світу найчастіше використовують соціологічні опитування та метод експертної оцінки. Відповідно до щорічних повідомлень неурядової міжнародної організації Transparency International, рівень корупції постійно зростає, особливо у країнах транзитивного типу, до яких належить і Україна. Отож вважаємо доцільним прослідкувати динаміку індексу сприйняття корупції за минулі роки (рис. 1).

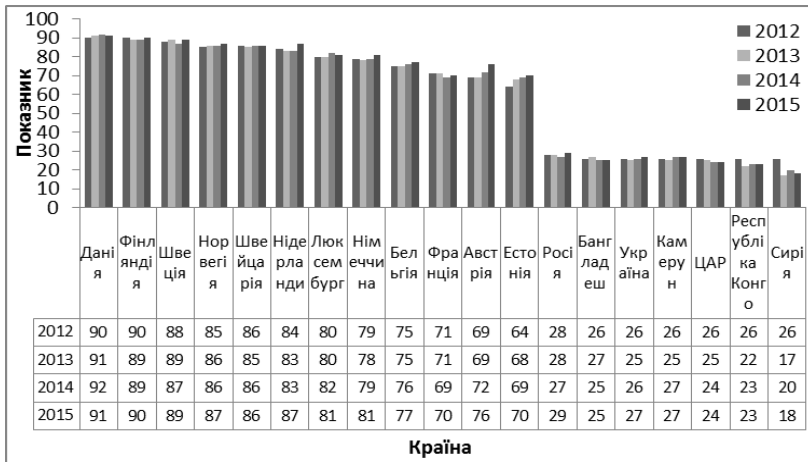


Рис. 1. Динаміка індексу сприйняття корупції в Україні та інших державах у 2012–2015 рр.

Розраховано за джерелом 2.

Згідно з результатами проведеного аналізу (рис. 1), можна стверджувати, що за індексом сприйняття корупції у світовому рейтингу у 2013 р. Україна посідала 144 місце, у 2014 р. – 142-ге, а у 2015 р. –

130 місце та знаходилася серед таких країн, як Росія, Бангладеш, Камерун, Центральноафриканська Республіка, Республіка Конго та Сирія, що засвідчує низький соціально-економічний розвиток держави, високий рівень корумпованості та тінізації в державному секторі й перешкоджає стійкому економічному розвитку держави, становленню середнього класу, а також знижує рівень соціальної безпеки України. Таке становище України на міжнародній арені вимагає вжиття невідкладних заходів із протидії корупції. Держава мусить розробляти дієвий механізм боротьби з корупційними проявами та посилювати відповідальність за вчинення будь-яких протиправних дій.

Сьогодні протидіяти корупції надзвичайно важко. Досі є проблематично оцінити реальний стан індексу сприйняття корупції в державі через неможливість отримання достовірних даних для його розрахунку. Найсучаснішими методами поглибленого аналізу та найприйнятнішими для дослідження корупції є економетричні методи, за допомогою яких можна відслідкувати, оцінити та спрогнозувати розвиток факторів впливу і розробити шляхи ефективного управління ними. Оцінюючи рівень корупції в Україні, пропонуємо використовувати трендову модель (апроксимацію) зі застосуванням пакета Excel для прогнозування індексу сприйняття корупції (рис. 2).

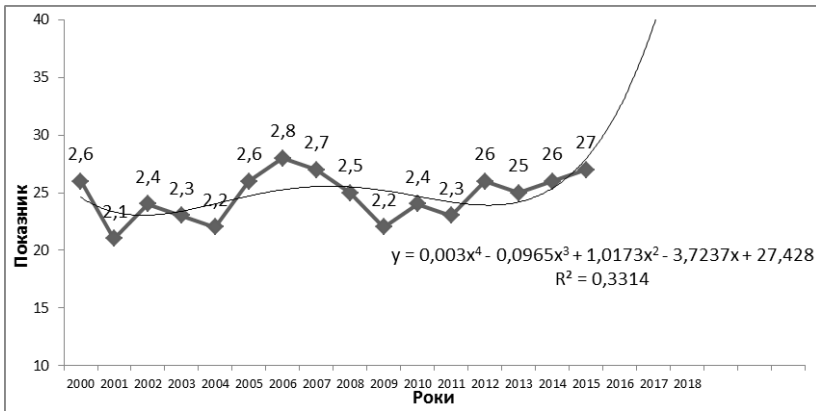


Рис. 2. Прогнозні оцінки динаміки індексу сприйняття корупції в Україні у 2000–2018 рр. (2016–2018 рр. – прогнозні оцінки)

Розраховано за джерелом 2.

Унаслідок здійсненого прогнозування до 2018 р. на основі трендової моделі (апроксимації) встановлено вірогідне подальше підвищення показника індексу сприйняття корупції до 40. Такий

песимістичний прогноз вимагає негайного реагування громадськості та держави. Необхідним і першочерговим видається пошук дієвих методів протидії корупції та посилення відповідальності за порушення норм Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». За результатами розрахунків доведено, що за подальшого посилення корупції в Україні загостриться проблема підвищення рівня тіньової економіки та бідності населення, тому пропонуємо застосовувати при оцінці корупції економетричні дослідження не лише на макро-, а й на мезо- та мікрорівні.

У межах визначених економетричних методів, доречним є групування (формування кластерів, класів, таксонів) за допомогою програмного пакета Statistica 8,0. Групування країн світу на основі кластерного аналізу з метою визначення місця України серед основних регіонів за показником корумпованості дає змогу відстежити системний зв'язок між групами країн і виявити головні причини поширення корупції. Найточніші результати можна отримати завдяки методу багатомірного статистичного аналізу (БСА), що дає можливість виявити закономірності в статистичних сукупностях, одиниці яких описуються відносно великим набором ознак [10]. Застосування методів БСА (кластерного аналізу) для групування країн і регіонів передбачає процедуру поділу сукупності на підмножини, сформовані з однорідних показників. Результатом є розбиття аналізованої сукупності об'єктів на якісно однорідні групи (кластери) за критерієм топологічної близькості відстаней між відповідними ознаками. Однорідність об'єктів задається таксономічною відстанню між ними, яка уможливорює визначення координат показників кожного об'єкта стосовно аналогічних показників. Найчастіше в розрахунках використовують евклідову відстань близькості двох об'єктів за ознаками. Відстані між об'єктами в багатовимірному просторі розраховують за формулою (1):

$$W(x, y) = \left\{ \sum_i (x_i - y_i)^2 \right\}^{1/2}, \quad (1)$$

де  $W$  – відстань між елементами кластера,  
 $x_i, y_i$  – об'єкти кластера.

Особливістю цього методу кластеризації (англ. *k-means clustering*) є можливість отримання конкретної (гіпотетичної) кількості кластерів на основі спостережень або передбачень. Методику БСА застосовують для класифікації статистичних об'єктів у придатні для подальшої обробки групи. Задля дослідження корупції цей метод



використаймо з метою групування країн світу за показником індексу сприйняття корупції (табл. 2).

Таблиця 2

**Групування основних країн світу  
за індексом сприйняття корупції у 2013–2015 рр.\***

2013			2014			2015		
країна	номер кластера	евклідова відстань	країна	номер кластера	евклідова відстань	країна	номер кластера	евклідова відстань
Данія	1	22,06	Данія	1	22,55	Данія	1	21,24
Фінляндія		20,06	Фінляндія		19,55	Фінляндія		20,24
Швеція		20,06	Швеція		17,55	Швеція		19,24
Норвегія		17,06	Норвегія		16,55	Норвегія		17,24
Швейцарія		16,06	Швейцарія		16,55	Швейцарія		16,24
Нідерланди		14,06	Нідерланди		13,55	Нідерланди		17,24
Люксембург		11,06	Люксембург		12,55	Люксембург		11,24
Німеччина	2	9,06	Німеччина	2	9,55	Німеччина	2	11,24
Бельгія		6,06	Бельгія		6,55	Бельгія		7,24
Франція		2,06	Франція		0,45	Франція		0,24
Австрія		0,06	Австрія		2,55	Австрія		6,24
Естонія		0,94	Естонія		0,45	Естонія		0,24
Японія		5,06	Японія		6,55	Японія		5,24
Уругвай		4,06	Уругвай		3,55	Уругвай		4,24
Катар		0,94	Катар		0,45	Катар		1,24
Чилі		2,06	Чилі		3,55	Чилі		0,24
ОАЕ		0,06	ОАЕ		0,55	ОАЕ		0,24
Португалія		6,94	Португалія		6,45	Португалія		6,76
Тайвань		7,94	Тайвань		8,45	Тайвань		7,76
Кіпр		5,94	Кіпр		6,45	Кіпр		8,76
Ізраїль		7,94	Ізраїль		9,45	Ізраїль		8,76
Литва		11,94	Литва		11,45	Литва		8,76
Словенія		11,94	Словенія		11,45	Словенія		9,76
Іспанія		9,94	Іспанія		9,45	Іспанія		11,76
Корея (Південна)		13,94	Чеська Республіка		18,45	Чеська Республіка		13,76
Мальта		12,94	Корея (Південна)		14,45	Корея (Південна)		13,76
Коста-Рика		15,94	Мальта		14,45	Мальта		13,76
Чеська Республіка	3	20,94	Коста-Рика	3	15,45	Коста-Рика	3	14,76
Росія		3,86	Росія		2,43	Росія		4,29
Бангладеш		2,86	Бангладеш		0,43	Бангладеш		0,29
Україна		0,86	Україна		1,43	Україна		2,29
Камерун		0,86	Камерун		2,43	Камерун		2,29
ЦАР		0,86	ЦАР		0,57	ЦАР		0,71
Республіка Конго		2,14	Республіка Конго		1,57	Республіка Конго		1,71
Сирія		7,14	Сирія		4,57	Сирія		6,71

\*Розраховано за джерелом 2.

Як доводять результати розподілу деяких країн світу (за допомогою багатомірного (кластерного) аналізу) за показником індексу сприйняття корупції в умовах 2013–2015 рр. (програмний пакет Statistica 8,0), Україна розташована в одному кластері (3 кластер) з такими країнами, як Чеська Республіка, Росія, Бангладеш, Камерун, Центральноафриканська Республіка, Республіка Конго, Сирія, де простежується низький рівень життя населення, високі показники бідності та безробіття. У 2014 р. за цим показником спостерігалася стійка незмінна тенденція. Проте у 2015 р. до кластера країн із найсприятливішим за показником корупції увійшла Німеччина (кластер 2 у 2013–2014 рр., кластер 1 – у 2015 р.), що свідчить про обрання правильних шляхів протидії корупційній діяльності у цій країні.

Водночас використання інструментарію нелінійного програмування за допомогою того ж програмного пакета Statistica 8,0 доводить, що в умовах 2015 року для основних країн світу притаманний посередній зв'язок між ВВП на одну особу та коефіцієнтом сприйняття корупції ( $R^2 = 0,756$ ) (рівняння 1):

$$Y = -649,42 + 0,62 \times x_1, R^2 = 0,756, \quad (1)$$

де  $Y$  – ВВП на одну особу;  
 $x_1$  – коефіцієнт сприйняття корупції;  
 $R^2$  – коефіцієнт регресії.

Якщо у вибірку включити лише країни з низькими показниками ВВП на одну особу та високим рівнем корупції, до яких відносять і Україну, та не враховувати показники високорозвинутих країн, то простежується посередній зв'язок між цими показниками ( $R^2 = 0,606$ ) (рівняння 2):

$$Y = 128,30 + 0,48 \times x_1, R^2 = 0,606. \quad (2)$$

Зв'язок між наведеними показниками серед країн з високою часткою ВВП на одну особу та низьким рівнем корупції відображає рівняння 3, яке характеризує відсутність міцного зв'язку між цими показниками, оскільки  $R^2 = 0,323$ :

$$Y = 846,41 + 0,32 \times x_1, R^2 = 0,323. \quad (3)$$

З огляду на це дослідження можна стверджувати, що існує обернено пропорційна залежність між корупцією та ВВП на одну особу,

позаяк зростання рівня корупції призводить до зменшення частки ВВП на одну особу, а також впливає на скорочення видатків на соціальні заходи. Відсутність зв'язку між обраними показниками в країнах з високими показниками ВВП на одну особу й коефіцієнтом сприйняття корупції та посередній зв'язок у країнах із низьким рівнем соціально-економічного розвитку (рис. 3) підтверджується достатнім рівнем якості життя населення, низьким рівнем тінізації економіки та соціальної напруги, а також низькими показниками рівня корупції в цих країнах.

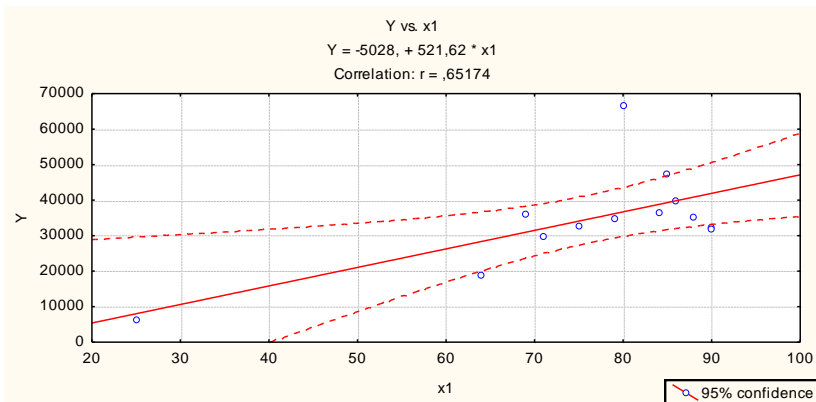


Рис. 3. Нелінійне програмування впливу індексу сприйняття корупції (x) на ВВП на 1 особу (Y), 2015 р.

Розраховано за джерелами 2; 3.

Проведені оцінки взаємозв'язку ВВП й корупції дають підстави для висновку, що збільшення обсягу ВВП на 1 особу в доларах США є передумовою зменшення рівня тіньового сектора економіки [11, с. 9]. Зростання рівня корупції зумовлює збільшення обсягів і зростання рівня тіньової економіки, що підтверджують результати досліджень Ф. Шнайдера [12].

Одночасно зростання рівня корупції зменшує доходи населення, швидше перерозподіляє їх на користь невеликої частки суспільства, стримує економічне зростання і гальмує соціально-економічний розвиток країни. Нелінійне програмування (модель Хоерла) доводить нашу гіпотезу і засвідчує пряму залежність надмірного впливу індексу сприйняття корупції на ВВП на 1 особу. Завдяки викориненню корупції у країні ВВП на 1 особу зростатиме.

З метою комплексного моніторингу ступеня тінізації соціально-економічних відносин пропонуємо запровадити розрахунок індексу сприйняття корупції в соціальній сфері, що обчислюється з урахуванням видатків на відповідну сферу (у тому числі у межах тендерних закупівель) у розрахунку до ВВП, кількості порушених кримінальних справ та чисельності осіб, притягнених до відповідальності (рис. 4). Розрахунок такого показника дає змогу обґрунтувати причинно-наслідковий зв'язок між зниженням рівня соціально-економічного розвитку країни, високим рівнем тінізації економіки, зниженням рівня соціальної безпеки та незрілістю системи державного управління.

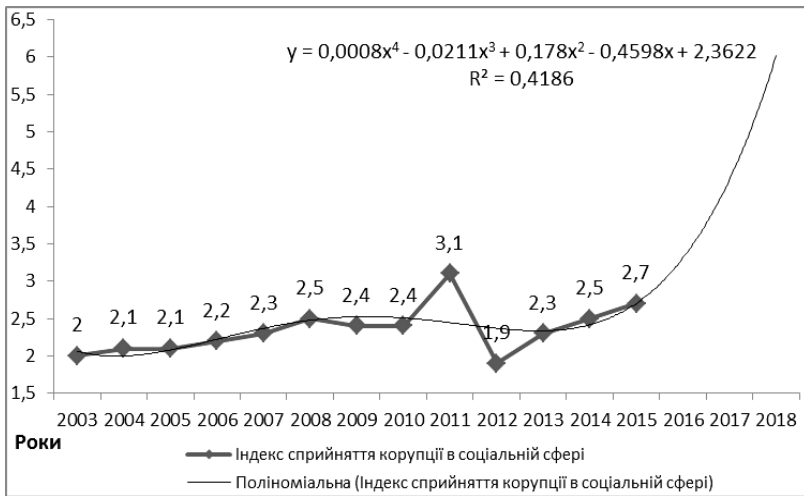


Рис. 4. Динаміка індексу сприйняття корупції в соціальній сфері в Україні, 2003–2018 рр. (2016–2018 рр. – прогнозні оцінки)

Розраховано за джерелом 3.

Критерії порогового значення пропонованого показника доцільно брати з урахуванням середнього значення у країнах Євросоюзу і встановити на рівні: не менше 5, максимум 10, що уможливить дещо точніше оцінювання ступеня тінізації соціально-економічних відносин. Результати дослідження дають підстави стверджувати, що цей показник поступово збільшувався з 2,0 у 2000 р. до 3,1 у 2011 р.; у 2012 р. спостерігалось різке зниження до 1,9. Проте починаючи з 2013 р. зберігається стійка тенденція цього показника до зростання. Прогнозні

оцінки на основі трендової моделі засвідчують подальше постійне підвищення його до 6 у 2018 р.

Варто зазначити, що процеси тінізації та корупції відбуваються в усіх галузях національного господарства, надто в торгівлі, будівництві, у сфері нерухомості, транспорту. Загалом, згідно з даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі України [1], рівень тіньової економіки у 2011 р. та на початку 2012 р. знаходився у межах від 28 до 39% ВВП, у 2015 р. піднявся до 40% за офіційними оцінками, а за неофіційними до 65,8%, що підтверджують і розрахунки австрійського економіста Ф. Шнайдера – понад 52% від офіційного ВВП [12]. Тінізація економіки чинить безпосередній вплив на всі процеси соціально-економічного розвитку держави та пов’язана з корупцією в Україні, що доводить і нелінійне програмування за моделлю Хоерла впливу корупції на рівень тіньової економіки (рис. 5).

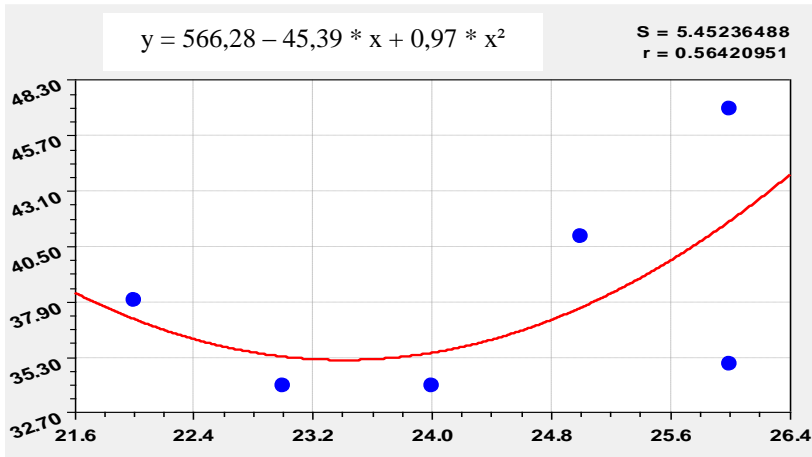


Рис. 5. Нелінійне програмування (модель Хоерла) впливу корупції (x) на рівень тіньової економіки (Y) в Україні у 2009–2015 рр.

Розраховано за джерелами 2; 3.

Використання інструментів нелінійного програмування (сину-соїдальної моделі, статистичного пакета Surxpt 5,0) в оцінюванні взаємозв’язку між рівнем тіньової економіки й корупцією дали змогу стверджувати, що під впливом зниження обсягу фінансування сфер економіки загострилися проблеми, спровоковані істотним підвищенням

рівня тіньової економіки й корупції та їхнім впливом на соціально-економічний розвиток і соціальну безпеку держави.

Неефективність та недосконалість державної політики щодо підвищення трудових доходів населення зумовили зниження його купівельної спроможності, тінізація економіки й корупція призвели до майнової нерівності у країні, а деградація більшості суспільних інститутів і війна на Сході знизили рівень економічної й, зокрема, соціальної безпеки держави.

В такому контексті обґрунтованою виявляється відсутність ефективною системи контролю за витрачанням бюджетних коштів, що посилює соціальне розшарування та збереження наднизького загального рівня оплати праці, високого рівня тіньової зайнятості й індексу сприйняття корупції та послаблює кумулятивний ефект соціальної політики задля забезпечення соціальної стабільності й економічної безпеки в країні.

**Висновки.** Отож нами доведено, що корупція та тіньова економіка перебувають у тісному взаємозв'язку із основними показниками соціально-економічного розвитку й індикаторами економічної безпеки держави. Встановлено, що високий рівень тінізації (за офіційними оцінками – 41%, а за неофіційними – 65, 8%), а також корупція (індекс сприйняття корупції у 2015 р. 27, а в рейтингу, за яким Україна піднялася на 12 позицій, 130 місце) надто негативно впливають на рівень економічної та, зокрема, соціальної безпеки, що, своєю чергою, провокує зростання рівня соціальної напруги та зниження доходів населення, а відтак і якості життя в Україні.

Зважаючи на високий рівень тіньової економіки й корупції в країні, окреслено основні методи протидії корупції. Найперше слід активізувати реалізацію Концепції подолання корупції в Україні, підвищити можливості й поліпшити умови ведення малого та середнього бізнесу в офіційному секторі економіки, запровадити обов'язкове обґрунтування джерел походження грошових капіталів у разі купівлі товарів, вартість яких перевищує певну заздалегідь визначену суму (об'єктів нерухомості, транспортних засобів і предметів розкоші), докласти більших зусиль до виплекання окремого прошарку населення – середнього класу в Україні – як основного платника податків у державі.

---

1. Тенденції тіньової економіки в Україні I квартал 2016 р. // Офіційна веб-сторінка Міністерства економіки та економічного розвитку і торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.

2. Corruption Perceptions Index 2015. Corruption remains a global threat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cpi.transparency.org/cpi2013/results/>.

3. Офіційна веб-сторінка Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

4. Офіційна веб-сторінка Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>.

5. Новікова О. Оцінка соціальних ризиків у регіонах України як підстава для прийняття управлінських рішень щодо їх подолання / О. Новікова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Jul08/08.htm>.

6. Про Державний бюджет на 2016 рік: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

7. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

8. О противодействии коррупции: Федеральный закон от 25.12.2008 г. № 273-ФЗ (действующая редакция, 2016) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_82959/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_82959/).

9. Конвенція ООН проти корупції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.acrc.org.ua/ua/legislation/international-law/all/konvencziya-oon-proti-korupcziyi.html>.

10. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях / В. Плюта // Методы таксономии и факторного анализа. – М.: Статистика, 1980. – 151 с.

11. Гончарук Я. А. Вплив тіньового сектора та корупції на економічні системи / Я. А. Гончарук, М. В. Флейчук // Економіка і прогнозування. Науковий журнал. – 2009. – № 2. – К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України. – С. 7–22.

12. Schneider F. The Shadow Economy in Europe / F. Schneider. – Chicago, Illinois: A.T. Kearney, 2015.

**Виничук М. В. Коррупция в Украине: проблемы оценки и методы противодействия в контексте укрепления экономической безопасности государства**

*Определены основные проблемы противодействия коррупции и теневой экономике в системе укрепления социальной компоненты экономической безопасности Украины. На основании эмпирических исследований с использованием программных пакетов MS Excel, Statistica 8,0 Surxpt 5,0 проанализировано состояние коррупции, теневой экономики и качества жизни населения для поиска путей противодействия теневой экономике и коррупции и укрепления социальной компоненты экономической безопасности государства.*

*Проведена оценка уровня коррумпированности общества и доказано влияние усиления коррупции на уровень теневой экономики и на социальную компоненту экономической безопасности Украины. С целью выявления предпосылок возникновения коррупции, поиска методов противодействия ей*

и снижения уровня теневой экономики предложено использование экономико-математических методов и моделей при формировании стратегических перспектив выхода из социально-экономического кризиса.

**Ключевые слова:** экономическая безопасность, социальная компонента экономической безопасности государства, коррупция, теневая экономика, экономико-математические методы и модели, эмпирические исследования, индекс восприятия коррупции в социальной сфере.

### **Vinichuk M. V. Corruption in Ukraine: problems of evaluation and countermeasures in the context of strengthening of state economic security**

*Summary: The article outlines the key problems of corruption and shadow economy within the system of strengthening of the social component of Ukraine's economic security. Different approaches to the interpretation of the term "corruption" have been suggested.*

*Further attempts are made to position corruption and the shadow economy in the system of state economic security and provide analytical assessment of the index of perception of corruption and the shadow economy. Corruption, shadow economy, and the quality of life were studied on the basis of empirical research using software packages MS Excel, Statistica 8.0, Curxpt 5.0 in order to find ways of combating the shadow economy and corruption and strengthening the social component of state economic security. Based on economic and mathematical calculations, the level of corruption in society has been assessed, and an impact of corruption on the indicators of the shadow economy and the social component of Ukraine's economic security has been established. The status of Ukraine's state economic security has been analysed to provide a forecast for this indicator through 2018. Calculations have been conducted to determine corruption perception index in the community along with the analysis of this indicator and its predicted value in strategic perspective.*

*The priority tasks of the state and the basic principles of anti-corruption efforts have been identified. It has been demonstrated that efforts should be focused on finding ways to counter illegal and unlawful acts to achieve an effective regulation of economic safety, the shadow economy, and corruption and provide an adequate standard of living.*

*Under such conditions, taking into account the post-crisis macroeconomic constraints, it will be possible to form positive social trends, create socio-economic conditions of the functioning of society, enhance the well-being of its members, ensure social justice, and maximize targeted use of limited financial resources for economic and social policies. In order to identify the prerequisites for corruption, find methods to combat it, and reduce the shadow economy, the use of economic and mathematical methods and models in the formation of strategic prospects for overcoming the social and economic crisis has been suggested.*

**Key words:** economic security, social component of state economic security, corruption, shadow economy, economic and mathematical methods and models, empirical studies, corruption perception index in the community.

*Стаття надійшла 21 листопада 2016 р.*